2023 | 31

kafkas üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü dergisi

e-ISSN-2149-0643

KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KAFKAS ÜNİVERSİTESİ

sosyal bilimler enstitüsü DERGİSİ

KAÜSBED
KAUJISS

Kafkas University
journal of institute of social sciences

sayı/number 31 bahar/spring 2023

TÜBİTAK ULAKBİM SOBIAD

e-ISSN 2149-0643

KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
sosyal bilimler enstitüsü
DERGİSİ

KAÜSBED
KAUJSS
Kafkas University
journal of instute of social sciences
sayı/number 31 bahar/spring 2023

Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi **Hakemli** bir dergidir ve bahar ve sonbahar sayıları olmak üzere yılda en az iki kez yayımlanır. Yayın dili **Türkçe ve kabul gören Batı dilleridir.** Dergiye gönderilen yazılar daha önce hiçbir yerde **yayımlanmamış** olmalıdır. Kongrelerde sunulan bildiriler ve konferans metinleri, bildiri kitaplarında daha önce yayımlanmamış olmak kaydıyla gönderilebilir. Özgün makalelerin ve araştırmaya dayanan raporların konunun uzmanlarına gösterilerek görüş alınması (kabul, değişiklikler yapıldıktan sonra kabul ya da ret) yaklaşık 6-8 hafta almaktadır. Yazının yayımlanıp yayımlanmaması hakkındaki son karar yazarlara bildirilir. Yayın Kurulu, gerekli hallerde yayımlanacak yazı üzerinde uzmanların görüşleri doğrultusunda bazı değişiklikler yapılmasını ya da yazının tamamen gözden geçirilmesini yazar(lar)ından isteyebilir. Yazılar, üzerinde gerekli değişikliklerin yapılması ve makalenin yeniden düzenlenmesi yazarların sorumluluğundadır. Yazılar, yayımlanmadan önce editoryal değişikliklerin onaylanması ve metnin son bir kez gözden geçirilmesi için yazarlara gönderilir. Olumsuz hakem görüşü bulunan yazılar dışındaki yayımlanmayan yazılar istendiği takdirde yazarlarına geri gönderilir.

Derginin temel amacı: Sosyal Bilimler alanlarında bilimsel bilgi üretimine katkı sağlamaktır. Bilime yenilik getiren, Yeni bir bilimsel yöntem geliştiren veya bilinen bir yöntemi yeni bir alana uygulama niteliğinde olan özgün makalelere yer vermeyi amaçlamaktadır.

Derginin kapsamı: Sosyal Bilimler ile ilgili konuları kapsamaktadır. Dergide, Sosyal Bilimlerin alanlarının kapsamına giren tüm konulardaki çalışmalar yayımlanır.

DERGİMİZ;
-TÜBİTAK-ULAKBİM SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER VERİ TABANINDA DİZİNLENMEKTEDİR.
-SOBİAD ATIF DİZİNDE TARANMAKTADIR.
-OJOP ÇEVRİMİÇİ BİLİMSEL DERGİ EDİTÖRLERİ VE YAYINCILARI PLATFORMU ÜYESİDİR.

KAFKAS ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ/KAÜSBED
Kafkas University Journal of the Institute of Social Sciences/KAUJISS

Sahibi *Owner*
Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Adına
In the name Kafkas University Institute of Social Sciences
Doç. Dr. Yaşar KOP

Editörler ve Yayın Kurulu *Editoral Board*
Prof. Dr. Alpaslan CEYLAN *Tarih Editörü/Atatürk Üniversitesi/Erzurum*
Prof. Dr. Ali TİLBE *Batı Dilleri ve Edebiyatları Editörü/İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa/İstanbul*
Prof. Dr. Orhan KEMAL TAVUKÇU *Türk Dili ve Edebiyatı Editörü/RTE Üniversitesi/Rize*
Prof. Dr. Selahattin BEKKİ *Halk Edebiyatı Editörü/Ahi Evran Üniversitesi/Kırşehir*
Prof. Dr. Selçuk URAL *Sosyal ve Beşeri Bilimler Editörü/Kafkas Üniversitesi/Kars*
Prof. Dr. Ş. Recai TEKOĞLU *Eskiçağ Dilleri Editörü/9 Eylül Üniversitesi/İzmir*

Başeditör *Head-Editor*
Doç. Dr. Akın BİNGÖL

Editör Yardımcısı *Vice Editor*
Dr. Öğr. Üyesi Ersin DOĞANTEKİN

Genel Koordinatörler *General Coordinators*
Doç. Dr. Mustafa KARAGEÇİ

İngilizce Redaksiyon *English Redaction*
Dr. Öğr. Üyesi Turan ÖZGÜR GÜNGÖR
Dr. Öğr. Üyesi Selçuk ŞENTÜRK

Düzenleme *Design*
Doç. Dr. Mustafa KARAGEÇİ

Dizgi ve Baskı *Printed and IBM Typeset*
Kafkas Üniversitesi Ofset Tesisleri, Kars
Kafkas University, Kars

Yazı İşleri *Sekretariat*
Enstitü Sekreteri Nuri BAYRAKÇI

Yazışma Adresi *Corresponding Address*
Kafkas Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Müdürlüğü 36100 Kars

Tel : +90 474 225 11 87
Fax : +90 474 225 11 87
e-mail : sbedergi@kafkas.edu.tr
sosbil@kafkas.edu.tr

Dergi Otomasyon Sistemi **https://dergipark.org.tr/tr/pub/kausbed**

© 2023 Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Her Hakkı Saklıdır. Dergide yayınlanan yazıların içeriğinden yazarlar sorumludur.

© 2023 Kafkas University Institute of Social Sciences, All rights reserved The viewes expressed in the journal are the responsibility of the individual authors

e-ISSN- 2149-0643

KAÜ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
YAZIM KURALLARI

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi'nde yayımlanmak üzere gönderilen yazılar sayfanın tek yüzüne yazılmalıdır. Eserler yazım kurallarına uygun şekilde hazırlandıktan sonra KAFKAS ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENTİTÜSÜ sayfasından MAKALE GÖNDERME linkine girilerek yüklenmelidir. Yazılar, aşağıda belirtilen yazım kurallarına uyularak hazırlanmalı ve 20 sayfayı geçmemelidir (fotoğraf ve çizimler hariç).

Eserlerin başlangıç sayfasında bulunması gereken bilgiler

Yazar ad(lar)ı, Yazarın Adres(ler)i, E-Posta adres(ler)i, Makalenin Türkçe/İngilizce adı, Makalenin Türkçe/İngilizce özü, Anahtar kelimeler (İngilizce ve Türkçe 3-5 adet)

Eserin kaydedildiği otomasyonda bulunması gereken bilgiler

Yazar Adı ve Unvanı, Makale Adı, Yazar Adresi, E-Posta Adresi, Bağlantı Telefonu

Yazı karakteri

* Makale başlığı, tamamı büyük harflerle, sayfaya ortalanmış olarak Times New Roman 11 punto-kalın normal
* İngilizce başlık, kelime baş harfleri büyük, sayfaya ortalanmış olarak Times New Roman 10 punto-kalın normal
* Yazar Adı, unvan belirtilmeden, sayfaya ortalanmış olarak Times New Roman 10 punto-bold
* Yazar unvanı, Adresi ve E-Posta, sayfaya ortalanmış olarak Times New Roman 9 punto
* Öz ve Abstract, sayfaya ortalanmış olarak Times New Roman 9 punto-italik (en çok 100 kelime)
* Bölüm başlıkları ve alt başlıklar, 1 cm boşluk kullanılarak Times New Roman 11 punto-bold
* Metin, Times New Roman 11 punto
*Tablo, Fotoğraf, Harita, Grafik başlıkları, Times New Roman 10 punto
*Tablo içi, Times New Roman 7-9 punto
*Tablo, Fotoğraf, Harita, Grafik kaynağı, Times New Roman 9 punto

Sayfa Düzeni

*Kenar boşlukları Üst:6,5 cm, Alt:5 cm, Sağ:4,5, Sol:4,5
*Girinti sol:0, sağ:0, Paragraf başıboşluğu:1 cm, Aralık Önce:3 nk, Sonra:3 nk, Satır Aralığı: tek, Üst bilgi: 5 cm, Alt Bilgi:1,25 cm

Fotoğraf, Harita, Şekil

*Metin içerisinde yer alan fotoğraf, harita ve şekiller 300 dpi çözünürlükte taranmış ve ilgili bölüme yerleştirilmiş olmalıdır
*Grafikler hazırlanırken, iç bölümlerde yer alan yazıların okunabilirliğine dikkat edilmeli ve grafik içi taramalarda gri tonlama uygulanmalıdır

Alıntılar

* Alıntılar Metin içinde APA 6 olarak verilmelidir.
* Kaynaklar makalenin son bölümünde "**KAYNAKLAR**" adı altında verilmelidir

Yayın kurallarına uymayan ve büyük değişiklik gerektiren yazılar, uyarılarla birlikte yazarlarına geri gönderilecektir.
Yazım kuralları, eserlerin toplanma aşamasında görsel düzenliliği sağlamak amacıyla uygulanmaktadır.

Yayınlanan yazıların sorumluluğu tümüyle yazarlarına aittir.

Derginin mail adresleri, hakem değişiklikleri yapılmış makalelerin gönderimine ve bilgi edinme amaçlı kullanıma açıktır.

KAÜ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

KAU Journal of the Institute of Social Sciences

Bahar 2023-Sayı 31 - *Spring 2023-Number 31*

İÇİNDEKİLER *Contents*

ARAŞTIRMA

ARKEOLOJİ

Abdullah Kasım SONKAYA (DOI:10.56597/kausbed.1266588)Araştırma
Osmanlı Türkiyesinde Arkeoloji Turizmi...……..…….....001-014
Archaeological Tourism in Ottoman Türkiye

Orhan Alper ŞİRİN-Davut YİĞİTPAŞA (DOI:10.56597/kausbed.1238205)/Araştırma
Amisos Kentinde Tespit Edilen Mezar Tiplerinin Tespiti
ve Mezarlara İlişkin Bazı Değerlendirmeler ……...……..……..……..015-048
Detection of the Types of Tombs Detected in the City of Amisos and Some Evaluations Regarding the Tombs

COĞRAFYA

Kübra ERHAN-Ziya İNCE-Vedat ŞAHİN (DOI:10.56597/kausbed.1267129)/Araştırma
Üniversite Öğrencilerinin Türk Dünyası Algısı Üzerine Bir Araştırma;
Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Örneği.....049-070
A Research on University Students' Perception of the Turkish World; Case of Tekirdag Namık Kemal Universty

DİL VE EDEBİYAT

Emir Ali ŞAHİN (DOI:10.56597/kausbed.1242596)/Araştırma
Ahmed Mazhar'ın "Gazeteci" Adlı Komedisinde Basın Âlemine İronik Bir Bakış…..…....…….....071-094
An Ironic Look at the Press World in Ahmed Mazhar's "Journalist"

Ceylan YILDIRIM YAŞAR (DOI:10.56597/kausbed.1249522) Araştırma
Molière Piyeslerinin Türkçe Çevirilerinde Kadın
ile İlgili Söylemlerin Aktarımı Üzerine Bir İnceleme……..…….....095-122
An Analysis on the Transmission of Discourses about Women in Turkish Translations of Molière's Plays

Hülya YILDIZ (DOI:10.56597/kausbed.1243832)/Araştırma
Kutadgu Bilig'in 4769. Beytinde Geçen Tūt Sözcüğü Üzerine…….....…..……..…….123-140
Upon the Word Tūt Attested in the 4769th Couplet of the Kutadgu Bilig

FELSEFE

Naciye ATIŞ-Muhammet Can KİBRİTOĞLU (DOI:10.56597/kausbed.1201000)/Araştırma
Spinoza'da Yöntem Kavramının Bileşenleri ve Hegel Mantığı'ndaki Yansımaları...…….....141-160
Components of the Concept of Method in Spinoza and its Reflectıons in Hegel's Logic

GÜZEL SANATLAR

Mehmet Ali EROĞLU (DOI:10.56597/kausbed.1255816)/Araştırma
Döşemealtı Kovanlık Çuval Dokumaları……..…….....161-182
Döşemealtı Kovanlık Sack Weavings

İLAHİYAT

Hüseyin DOĞAN (DOI:10.56597/kausbed.1235669)/Araştırma
Me'âlimü Usûli'd-dîn Eseri Özelinde Fahreddîn Râzî'nin Cedel Uygulamaları.....…….....183-208
Jadal Practices of Fakhr al-dīn al-Rāzī in the Special of Book Me'ālim Usūl al-Dīn

İLETİŞİM

Yüksel ARIKAN- Gökhan TUNCEL (DOI:10.56597/kausbed.1256571)/ Araştırma
Türk Siyasetinde Politik Dil Kullanımı:
Alparslan Türkeş ve Devlet Bahçeli'nin Söylemleri Üzerine Bir Çalışma……209-228
The Use of Political Language in Turkish Politics:
A Study on the Discussions of Alparslan Türkeş and Devlet Bahçeli

Elifnur TERZİOĞLU (DOI:10.56597/kausbed.1261866)/Araştırma
Educational Diplomacy as Soft Power: Jean Monnet Scholarship Program..……..…….....….229-247
Yumuşak Güç Unsuru Olarak Eğitim Diplomasisi: Jean Monnet Burs Programı

SANAT TARİHİ

Ercan ÇALIŞ (DOI:10.56597/kausbed.1255677)/Araştırma
Türkiye'de Sanat Tarihi Disiplini Açısından Müzelerin Önemi Üzerine Bir Analiz……..….....249-266
An Analysis on the Importance of Museums in Terms of the Discipline of Art History in Turkey

SOSYOLOJİ

O. YILDIRIM-M. K. ALTUNOĞLU-S. GEYİK YILDIRIM (DOI:10.56597/kausbed.1245396)/Araştırma
Suriyeli Göçmen İşçilerin İş Sağlığı ve Güvenliğini Etkileyen Faktörler..…….....267-287
Factors Affecting the Occupational Health and Safety of Syrian Migrant Workers

TARİH

Nezahat BELEN (DOI:10.56597/kausbed.1268852)/Araştırma
Cumhuriyet'in İnşasında Eğitim Alanında Yapılan
Uygulamaların Bir Taşra Kazasında Örneği: Çal (1924-1927)…….....…..…..….....……..289-322
The provincial Town Sample for Practices performed in the Field
of Education Concerning the Construction of the Republic: Çal (1924-1927)

Recep BÜYÜKTOLU-Mehmet Şah ÖZCAN (DOI:10.56597/kausbed.1249613)/Araştırma
Cumhuriyet'in İlk Nüfus Sayımına Göre Çankırı'nın Demografik Yapısı.……...……..…..323-348
Demographic Structure of Çankırı According to the First Census of the Republic

Tuba ÇINAR (DOI:10.56597/kausbed.1258154)/Araştırma
Kızları Nasıl Yetiştirelim?: Osmanlı'da Kız Çocukların Eğitiminde Ecnebi Mürebbiyeler…….....349-370
How to Educate the Girls?: The Foreign Governesses in the Education of the Girls in the Ottoman Empire

Mustafa DAĞ-İbrahim Halil TANIK (DOI:10.56597/kausbed.1242019)/Araştırma
Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Kurumun İşleyişi: Reji İdaresi Şartnameleri (1883-1914)……..…....371-391
The Functioning of an Institution from the Ottoman Empire to the Republic:
Specifications for the Administration of the Reji (Tobacco) (1883-1914)

Ahmet GÖZLÜ-Aydın EFE (DOI:10.56597/kausbed.1261389)/Araştırma
Antik Bir Savaş Kuramcısı: Thukydides……..……..…....393-414
An Ancient War Theoretician: Thukydides

İbrahim ÜNGÖR (DOI:10.56597/kausbed.1269309)/Araştırma
Büyükikiz Kalesi……..……415-432
Büyükikiz Fortress

Defne YILMAZCAN (DOI:10.56597/kausbed.1254576)/Araştırma
Aristokratik Roma Cumhuriyetinde Politik Bir Organ: Comitia Centuriata....…....…….…..…...433-450
A Political Body in the Aristocratic Roman Republic: Comitia Centuriata

DERLEME

İLETİŞİM

Mustafa Çağrı AYALP (DOI:10.56597/kausbed.1242933)/Derleme
Sosyal Hizmet Eğitiminde Bilgi İletişim Teknolojilerinin Kullanımı:
Çevrimiçi Ortamda Eleştirel Düşünmek Mümkün mü?.....……..……...……..…..451-476
Use of Information and Communications Technology in Social Work Education:
Is Critical Thinking Possible Online?

DANIŞMA VE HAKEM KURULU

Prof. Dr. Abdulkadir GÜRER	Ankara Üniversitesi/Ankara
Prof. Dr. Abdullah KAHRAMAN	Marmara Üniversitesi/İstanbul
Prof. Dr. Abide DOĞAN	Hacettepe Üniversitesi/Ankara
Prof. Dr. Adnan ÖMERUSTAOGLU	Sakarya Üniversitesi/Sakarya
Prof. Dr. Ahat ÜSTÜNER	Fırat Üniversitesi/Elazığ
Prof. Dr. Ahmet BEŞE	Atatürk Üniversitesi/Erzurum
Prof. Dr. Ahmet BURAN	Fırat Üniversitesi/Elazığ
Prof. Dr. Ahmet MERMER	Gazi Üniversitesi/Ankara
Prof. Dr. Ahmet ŞİMŞİRGİL	Marmara Üniversitesi/İstanbul
Prof. Dr. Ahmet SARI	Atatürk Üniversitesi/Erzurum
Prof. Dr. Ahmet Uğur NALCIOĞLU	Atatürk Üniversitesi/Erzurum
Prof. Dr. Ahmet YİĞİT	Sıtkı Koçman Üniversitesi/Muğla
Prof. Dr. Alfina SIBGATULINA,	Moskova Üniversitesi, Moskova/Rusya
Prof. Dr. Ali DUYMAZ	Balıkesir Üniversitesi/Balıkesir
Prof. Dr. Ali TİLBE	İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa/İstanbul
Prof. Dr. Ali YILDIRIM	Fırat Üniversitesi/Elazığ
Prof. Dr. Ali Osman ÖZTÜRK	Necmettin Erbakan Üniversitesi/Konya
Prof. Dr. Alpaslan CEYLAN	Atatürk Üniversitesi/Erzurum
Prof. Dr. Altan ALPEREN	Gazi Üniversitesi/Ankara
Prof. Dr. Anıl YILMAZ	Katip Çelebi Üniversitesi/İzmir
Prof. Dr. Arif ÜNAL	Sakarya Üniversitesi/Sakarya
Prof. Dr. Ayşe KAYAPINAR,	Namık Kemal Üniversitesi/Tekirdağ
Prof. Dr. Ayşe Melek ÖZYETKİN	Yıldız Teknik Üniversitesi/İstanbul
Prof. Dr. Ayten ER	Hacı Bayram Veli Üniversitesi/Ankara
Prof. Dr. Bahattin ÇELİK	Iğdır Üniversitesi/Iğdır
Prof. Dr. Besim ÖZCAN	Atatürk Üniversitesi/Erzurum
Prof. Dr. Betül ARSLAN	Atatürk Üniversitesi/Erzurum
Prof. Dr. Birol CAN	Uşak Üniversitesi/Uşak
Prof. Dr. Carlos GUITIERRES	Leon Üniversitesi/Leon/İspanya
Prof. Dr. Celal TÜRER	Ankara Üniversitesi/Ankara
Prof. Dr. Cemile AKYILDIZ ERCAN	Atatürk Üniversitesi/Erzurum
Prof. Dr. Cengiz GÖKŞEN	Osmaniye Üniversitesi/Osmaniye
Prof. Dr. Cengiz YANIKLAR	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi/Rize
Prof. Dr. Cevat BAŞARAN	Atatürk Üniversitesi/Erzurum
Prof. Dr. Cevdet BOZKUŞ	Kafkas Üniversitesi/Kars
Prof. Dr. Danuta CHEMIELOWSKA	Varşova Üniversitesi/Polonya
Prof. Dr. Denis TOICHKIN	Kiev Üniversitesi/Kiev/Ukrayna
Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN	Atatürk Üniversitesi/Erzurum
Prof. Dr. Dursun Ali AKBULUT	Ondokuz Mayıs Üniversitesi/Samsun
Prof. Dr. Emine ÖZTÜRK	Kafkas Üniversitesi/Kars
Prof. Dr. Enis ŞAHİN	Sakarya Üniversitesi/Sakarya
Prof. Dr. Ercan HAYTOĞLU	Pamukkale Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Erdoğan ERBAY	Atatürk Üniversitesi/Erzurum
Prof. Dr. Erol KÜRKÇÜOĞLU	Atatürk Üniversitesi/Erzurum
Prof. Dr. F. Sema Barutçu ÖZÖNDER	Ankara Üniversitesi/Ankara
Prof. Dr. Faruk GÜRBÜZ	Binali Yıldırım Üniversitesi/Erzincan
Prof. Dr. Fatih TEPEBAŞILI	Necmettin Erbakan Üniversitesi/Konya
Prof. Dr. Funda KARA	Atatürk Üniversitesi/Erzurum
Prof. Dr. Gencer ELKILIÇ	Kafkas Üniversitesi/Kars
Prof. Dr. Gülay ÖĞÜN BEZER	Marmara Üniversitesi/İstanbul
Prof. Dr. Gülhan ATNUR	Atatürk Üniversitesi/Erzurum

Prof. Dr. Gürer GÜRSEVİN	Ege Üniversitesi/İzmir
Prof. Dr. Gürsel UYANIK	Atatürk Üniversitesi/Erzurum
Prof. Dr. Haldun ÖZKAN	Atatürk Üniversitesi/Erzurum
Prof. Dr. Halil İbrahim USTA	Ankara Üniversitesi/Ankara
Prof. Dr. Haluk ALKAN	İstanbul Üniversitesi/İstanbul
Prof. Dr. Haluk SELVİ	Sakarya Üniversitesi/Sakarya
Prof. Dr. Hammadi ZUVEYB	Sfaks Üniversitesi, Sfaks/Tunus
Prof. Dr. Hamza KELEŞ	Gazi Üniversitesi/Ankara
Prof. Dr. Hasan BAHAR	Selçuk Üniversitesi/Konya
Prof. Dr. Hasan BOLAT	Ondokuz Mayıs Üniversitesi/Samsun
Prof. Dr. Hatice PALAZ ERDEMİR	Celal Bayar Üniversitesi/Manisa
Prof. Dr. Hikmet ASUTAY	Trakya Üniversitesi/Edirne
Prof. Dr. Hikmet ÖKSÜZ	Karadeniz Teknik Üniversitesi/Trabzon
Prof. Dr. Himmet UMUNÇ	Başkent Üniversitesi/Ankara
Prof. Dr. Hülya ARGUNŞAH	Erciyes Üniversitesi/Kayseri
Prof. Dr. Hüseyin BAYDEMİR	Atatürk Üniversitesi/Erzurum
Prof. Dr. Hüseyin YURTTAŞ	Atatürk Üniversitesi/Erzurum
Prof. Dr. Hüsnü KAPU	Kafkas Üniversitesi/Kars
Prof. Dr. İbrahim Ethem ATNUR	Atatürk Üniversitesi/Erzurum
Prof. Dr. İhsan Sabri BALKAYA	Atatürk Üniversitesi/Erzurum
Prof. Dr. İlhami DURMUŞ	Gazi Üniversitesi/Ankara
Prof. Dr. İlyas ÖZTÜRK	Sakarya Üniversitesi/Sakarya
Prof. Dr. İmran KARABAĞ	Kocaeli Üniversitesi/Kocaeli
Prof. Dr. İsmail EYYÜPOĞLU	Atatürk Üniversitesi/Erzurum
Prof. Dr. İsmail GÖRKEM	Erciyes Üniversitesi/Kayseri
Prof. Dr. İsmail ÖĞRETİR	Atatürk Üniversitesi/Erzurum
Prof. Dr. Jai S. MAH	EWHA Womens Üniversitesi, Seul/Güney Kore
Prof. Dr. Jale DEMİRCİ	Ankara Üniversitesi/Ankara
Prof. Dr. Jülide AKYÜZ ORAT	Ankara Üniversitesi/Ankara
Prof. Dr. Kamil CİVELEK	Atatürk Üniversitesi/Erzurum
Prof. Dr. Kamil ÇAKIN	Ankara Üniversitesi/Ankara
Prof. Dr. Kasım İNCE	Pamukkale Üniversitesi/Denizli
Prof. Dr. Kaveh FARROKH	Methodologica Üniversitesi/Paris/Fransa
Prof. Dr. Kemal POLAT	Amasya Üniversitesi/Amasya
Prof. Dr. Kürşat ÖNCÜL	Osmangazi Üniversitesi/Eskişehir
Prof. Dr. Leyla HARPUTLU	Alaaddin Keykubat Üniversitesi/Alanya/Antalya
Prof. Dr. M. Öcal OĞUZ	Gazi Üniversitesi/Ankara
Prof. Dr. M. Moshtagh KHORASANI	Frankfurt Üniversitesi/Frankfurt/Almanya
Prof. Dr. Mehmet Emin ÖZCAN	Ankara Üniversitesi/Ankara
Prof. Dr. Mehmet H. KIRBAŞOĞLU	Ankara Üniversitesi/Ankara
Prof. Dr. Mehmet IŞIKLI	Atatürk Üniversitesi/Erzurum
Prof. Dr. Mehmet İNBAŞI	Erciyes Üniversitesi/Kayseri
Prof. Dr. Mehmet İPÇİOĞLU	Necmettin Erbakan Üniversitesi/Konya
Prof. Dr. Mehmet OKUR	Karadeniz Teknik Üniversitesi/Trabzon
Prof. Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ	Gazi Üniversitesi/Ankara
Prof. Dr. Mehmet TAKKAÇ	Atatürk Üniversitesi/Erzurum
Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK	Atatürk Üniversitesi/Erzurum
Prof. Dr. Mehmet ZAMAN	Atatürk Üniversitesi/İstanbul
Prof. Dr. Merih Tekin BENDER	Ege Üniversitesi/İzmir
Prof. Dr. Metin AKİS	Yedi Aralık Üniversitesi/ Kilis
Prof. Dr. Mithat DURMUŞ	Kafkas Üniversitesi/Kars
Prof. Dr. Muhammed Hanifi MACİT	Atatürk Üniversitesi/Erzurum

Prof. Dr. Muharrem DAŞDEMİR	Atatürk Üniversitesi/Erzurum
Prof. Dr. Muhsin AKBAŞ	Kâtip Çelebi Üniversitesi/İzmir
Prof. Dr. Muhsin MACİT	Anadolu Üniversitesi/Eskişehir
Prof. Dr. Mukadder ERKAN	Atatürk Üniversitesi/Erzurum
Prof. Dr. Musa BAĞCI	Dicle Üniversitesi/Diyarbakır
Prof. Dr. Musa YILDIZ	Gazi Üniversitesi/Ankara
Prof. Dr. Mustafa ALICI	Binali Yıldırım Üniversitesi/Erzincan
Prof. Dr. Mustafa ARGUNŞAH	Erciyes Üniversitesi/Kayseri
Prof. Dr. Mustafa BUDAK	İstanbul Üniversitesi/İstanbul
Prof. Dr. Mustafa ÖZDEMİR	Kafkas Üniversitesi/Kars
Prof. Dr. Mustafa ŞENEL	Ardahan Üniversitesi/Ardahan
Prof. Dr. Mukadder ERKAN	Atatürk Üniversitesi/Erzurum
Prof. Dr. Mükremin YAMAN	Atatürk Üniversitesi/Erzurum
Prof. Dr. Nevzat TARTI	Yüzüncüyıl Üniversitesi/Van
Prof. Dr. Nihat YATKIN	Atatürk Üniversitesi/Erzurum
Prof. Dr. Nimet KESER	Çukurova Üniversitesi/Adana
Prof. Dr. Nima ARJMANDI	Shahid Beheshti Üniversitesi/Tahran/İran
Prof. Dr. Nurettin CEVİZ	Gazi Üniversitesi/Ankara
Prof. Dr. Nurettin ÖZTÜRK	Atatürk Üniversitesi/Erzurum
Prof. Dr. Nurullah ÇETİN	Ankara Üniversitesi/Ankara
Prof. Dr. Oktay KIZILKAYA	Kafkas Üniversitesi/Kars
Prof. Dr. Orhan Kemal TAVUKÇU	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi/Rize
Prof. Dr. Ömer ÇAHA	Yıldız Teknik Üniversitesi/İstanbul
Prof. Dr. Önal KAYA	Ankara Üniversitesi/Ankara
Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU	Hacettepe Üniversitesi/Ankara
Prof. Dr. Peter GOLDEN	Rutgers Üniversitesi/New Jersey/ABD.
Prof. Dr. Ramazan KAPLAN	Ankara Üniversitesi/Ankara
Prof. Dr. Ruhattin YAZOĞLU	Atatürk Üniversitesi/Erzurum
Prof. Dr. Rupprecht S. BAUR	Duisburg-Essen Üniversitesi/Duisburg/Almanya
Prof. Dr. Sahip BEROJE	Yüzüncü Yıl Üniversitesi/Van
Prof. Dr. Salih ÇEÇEN	Ankara Üniversitesi/Ankara
Prof. Dr. Saliha KODAY	Atatürk Üniversitesi/Erzurum
Prof. Dr. Sebahattin BAYRAM	Ankara Üniversitesi/Ankara
Prof. Dr. Sedat ADIGÜZEL	Atatürk Üniversitesi/Erzurum
Prof. Dr. Selahattin BEKKİ	Ahi Evran Üniversitesi/Kırşehir
Prof. Dr. Selahattin DÖĞÜŞ	Sütçü İmam Üniversitesi/Kahramanmaraş
Prof. Dr. Selami KILIÇ	Atatürk Üniversitesi/Erzurum
Prof. Dr. Selçuk ÇIKLA	Binalı Yıldırım Üniversitesi/Erzincan
Prof. Dr. Selçuk URAL	Kafkas Üniversitesi/Kars
Prof. Dr. Selim BAŞAR	Anadolu Üniversitesi/Eskişehir
Prof. Dr. Sergül VURAL KARA	Mersin Üniversitesi/Mersin
Prof. Dr. Serhat ZAMAN	Uludağ Üniversitesi/Bursa
Prof. Dr. Sinever Esin DAYI	Atatürk Üniversitesi/Erzurum
Prof. Dr. Süleyman ÇİĞDEM	Atatürk Üniversitesi/Erzurum
Prof. Dr. Sevgi COŞKUN TEKİN	Sakarya Üniversitesi/Sakarya
Prof. Dr. Sevinç SAKARYA MADEN	Trakya Üniversitesi/Edirne
Prof. Dr. Şeyhmus Recai TEKOĞLU	Dokuz Eylül Üniversitesi/İzmir
Prof. Dr. Tufan GÜNDÜZ	Hacettepe Üniversitesi/Ankara
Prof. Dr. Tuncay ÖĞÜN	Sıtkı Koçman Üniversitesi/Muğla
Prof. Dr. Turgut YİĞİT	Ankara Üniversitesi/Ankara
Prof. Dr. Ümit KILIÇ	Atatürk Üniversitesi/Erzurum
Prof. Dr. Veli ÜNSAL	Ahi Evran Üniversitesi/Kırşehir

Prof. Dr. Visvanathan NAICKER	Cape Peninsula Üniversitesi/Cape Town/G. Afrika
Prof. Dr. Yakup ÇELİK	Yıldız Teknik Üniversitesi/İstanbul
Prof. Dr. Yavuz ARSLAN	Atatürk Üniversitesi/Erzurum
Prof. Dr. Yusuf ÇETİN	İbrahim Çeçen Üniversitesi/Ağrı
Prof. Dr. Yusuf KILIÇ	Pamukkale Üniversitesi/Denizli
Prof. Dr. Zekeriya KURŞUN	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi/İstanbul
Prof. Dr. Zeki KAYMAZ	Ege Üniversitesi/İzmir
Prof. Dr. Zeki KODAY	Atatürk Üniversitesi/Erzurum
Prof. Dr. Zerrin KARAKUZULU	Sakarya Üniversitesi/Sakarya
Doç. Dr. Adem BALKAYA	Kafkas Üniversitesi/Kars
Doç. Dr. Akın BİNGÖL	Kafkas Üniversitesi/Kars
Doç. Dr. Ali TEMİZEL	Selçuk Üniversitesi/Konya
Doç. Dr. Bekir KOÇLAR	Yüzüncü Yıl Üniversitesi/Van
Doç. Dr. Erdoğan BADA	Çukurova Üniversitesi/Adana
Doç. Dr. Erdoğan KELEŞ	Sıtkı Koçman Üniversitesi/Muğla
Doç. Dr. Erkan KONYAR	İstanbul Üniversitesi/İstanbul
Doç. Dr. Eyüp NEFES	Ondokuz Mayıs Üniversitesi/Samsun
Doç. Dr. Fatma DAĞABAKAN	Atatürk Üniversitesi/Erzurum
Doç. Dr. Fatma Sabiha KUTLAR	Hacettepe Üniversitesi/Ankara
Doç. Dr. Gökalp SELÇUK	Atatürk Üniversitesi/Erzurum
Doç. Dr. Gökay DURMUŞ	Kafkas Üniversitesi/Kars
Doç. Dr. Gülten GÜLER	Uludağ Üniversitesi/Bursa
Doç. Dr. Hasan ELKHATTAF	Dımaşk Üniversitesi, Şam/Suriye
Doç. Dr. Hüseyin METİN	Kafkas Üniversitesi/Kars
Doç. Dr. Hasan YILMAZ	Necmettin Erbakan Üniversitesi/Konya
Doç. Dr. İbrahim ÜNGÖR	Binali Yıldırım Üniversitesi/Erzincan
Doç. Dr. İrade MEMMEDOVA	AMEA, Bakü/Azerbaycan
Doç. Dr. İsmail ÖĞRETİR	Atatürk Üniversitesi/Erzurum
Doç. Dr. Mehmet AYAN	Pamukkale Üniversitesi/Denizli
Doç. Dr. M. Sait KURŞUNOĞLU	Ondokuz Mayıs Üniversitesi/Samsun
Doç. Dr. Nebahat ARSLAN	Kafkas Üniversitesi/Kars
Doç. Dr. Nezahat CEYLAN	Atatürk Üniversitesi/Erzurum
Doç. Dr. Nizamettin PARLAK	Binali Yıldırım Üniversitesi/Erzincan
Doç. Dr. Nurettin KOÇHAN	Atatürk Üniversitesi/Erzurum
Doç. Dr. Oktay ÖZGÜL	Atatürk Üniversitesi/Erzurum
Doç. Dr. Petru GULBAN	Namık Kemal Üniversitesi/Tekirdağ
Doç. Dr. Seadet SHIKHIYEVA	AMEA, Azerbaijan
Doç. Dr. Sultan Murat TOPÇU	Erciyes Üniversitesi/Kayseri
Doç. Dr. Süleyman EFENDİOĞLU	Atatürk Üniversitesi/Erzurum
Doç. Dr. Turgay HAN	Ordu Üniversitesi/Ordu
Doç. Dr. Volodımır PİDVOYNIY	Taras Şevçenko Ulusal Üniversitesi/Kiev/Ukrayna
Doç. Dr. Yaşar KOP	Kafkas Üniversitesi/Kars
Doç. Dr. Yasemin MUMCU	Adnan Menderes Üniversitesi/Aydın
Doç. Dr. Yavuz GÜNAŞDI	Atatürk Üniversitesi/Erzurum

Teşekkür

Dergimizin bu sayısında yer alan makalelerin değerlendirilmesinde hakemliklerine başvurduğumuz, aşağıda isimleri yer alan öğretim üyelerine teşekkür ederiz.

Yayın Kurulu

Acknowledgement

We convey our deepest gratitude's and thanks to below mentioned scholars who graciously offered their invaluable assistance in reviewing.

Editorial Board

Prof. Dr. Fatih SAKALLI	*Hacı Bayram Veli Üniversitesi*
Prof. Dr. Fehmi Kerim KAZANÇ	*Ondokuz Mayıs Üniversitesi*
Prof. Dr. H. Bekir YILDIZ	*Karatay Üniversitesi*
Prof. Dr. İbrahim TAŞ	*Şeyh Edebali Üniversitesi*
Prof. Dr. İsmail ÇAKMAK	*Kafkas Üniversitesi*
Prof. Dr. Kemal BAYDUR	*Erzurum Teknik Üniversitesi*
Prof. Dr. Mehmet KARAYAMAN	*B. Onyedi Eylül Üniversitesi*
Prof. Dr. Yusuf KILIÇ	*Pamukkale Üniversitesi*
Prof. Dr. Zeki KODAY	*Atatürk Üniversitesi*
Doç. Dr. Ahmet BİLİR	*Düzce Üniversitesi*
Doç. Dr. Ahmet GÖZLÜ	*Karatekin Üniversitesi*
Doç. Dr. Asiye ATA	*Atatürk Üniversitesi*
Doç. Dr. Ayşe ÇAĞLAR	*Gaziosmanpaşa Üniversitesi*
Doç. Dr. Barış GÜR	*Dokuz Eylül Üniversitesi*
Doç. Dr. Cem DOĞAN	*Iğdır Üniversitesi*
Doç. Dr. Cuma Ali YILMAZ	*Fırat Üniversitesi*
Doç. Dr. Cüneyt KORKUT	*Atatürk Üniversitesi*
Doç. Dr. Dinçer ATAY	*Kafkas Üniversitesi*
Doç. Dr. Emre KOLAY	*N. Erbakan Üniversitesi*
Doç. Dr. Ercan ÇELEBİ	*Kastamonu Üniversitesi*
Doç. Dr. Erdinç ASLAN	*Marmara Üniversitesi*
Doç. Dr. Ersin KARAMAN	*Hacı Bayram Veli Üniversitesi*
Doç. Dr. Eylem GÜZEL	*B. Onyedi Eylül Üniversitesi*
Doç. Dr. Gül GÜNEY	*Dokuz Eylül Üniversitesi*
Doç. Dr. Hacer Nurgül BEGİÇ	*İzmir Demokrasi Üniversitesi*

Doç. Dr. Mehmet Fatih KALIN	*Kastamonu Üniversitesi*
Doç. Dr. Mevlüt YÜKSEL	*Atatürk Üniversitesi*
Doç. Dr. Musa GÜMÜŞ	*Adnan Menderes Üniversitesi*
Doç. Dr. Mustafa KARAGEÇİ	*Kafkas Üniversitesi*
Doç. Dr. Nebi MUTASIM	*Bingöl Üniversitesi*
Doç. Dr. Nilgün Nurhan KARA	*Katip Çelebi Üniversitesi*
Doç. Dr. Nursel ASLANTÜRK	*Karatekin Üniversitesi*
Doç. Dr. Özlem ARDA	*İstanbul Üniversitesi*
Doç. Dr. Özlem AYAZLI	*Cumhuriyet Üniversitesi*
Doç. Dr. Recep ÖNAL	*Giresun Üniversitesi*
Doç. Dr. Sait Sinan ATILGAN	*Atatürk Üniversitesi*
Doç. Dr. Serhan DİNDAR	*K. Mehmetbey Üniversitesi*
Doç. Dr. Sertaç AYAZ	*Kafkas Üniversitesi*
Doç. Dr. Suna ALTAN	*Iğdır Üniversitesi*
Doç. Dr. Şenay ATAM	*Korkut Ata Üniversitesi*
Doç. Dr. Tolga AKAY	*Kafkas Üniversitesi*
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	*Trabzon Üniversitesi*
Doç. Dr. Yusuf Ziya KESKİN	*Binali Yıldırım Üniversitesi*

Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Kafkas University Journal of the Institute of Social Sciences
Bahar *Spring* 2023, Sayı *Number* 31, 249-266
DOI: 10.56597/kausbed.1255677

Gönderim Tarihi: 23.02.2023 **Kabul Tarihi: 02.05.2023**

TÜRKİYE'DE SANAT TARİHİ DİSİPLİNİ AÇISINDAN MÜZELERİN ÖNEMİ ÜZERİNE BİR ANALİZ

An Analysis on the Importance of Museums in Terms of the Discipline of Art History in Turkey

Ercan ÇALIŞ
Doç. Dr.; Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü
ercancalis@yyu.edu.tr
ORCID ID: 0000-0003-1359-4533
Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

Müzeler bir ulusun kültürel, sanatsal, tarihsel ve bilimsel gelişmesine katkı sunan kurumların başında gelmektedir. Günümüz müzecilik anlayışındaki ilerleme ve gelişmenin önemli bir ayağını oluşturan sanat tarihi disiplini de müze sergi ve koleksiyonlarında bulunan eserleri her yönüyle aydınlatıp yorumlayarak katkı sağlamaktadır. Bu incelemedeki ana argüman sanat tarihi disiplini ile müze ve müzecilik alanındaki ilişkiyi ve bunun önemini ortaya koymak, müzelerin sanat tarihi bilimi açısından ne denli önemli olduklarını belirlemektir. Bunun yanı sıra, araştırmada Türkiye'de bulunan müze türleri ve bunlar arasında ön plana çıkanlara kısaca değinmek hedeflenmiştir. Sanat tarihi disiplininin müzeler ile ilgili ilişkisini ortaya koymak bu çalışmadaki amaçlardan bir diğeridir. Ayrıca bu çalışmayla bilim insanları ve araştırmacıların dikkatini bu iki disipline çekmek, çalışmadaki hedefler arasındadır. Bu araştırmanın bir diğer amacı, sanat tarihi bilimi ile müzelerin önemi ve fonksiyonu gibi hususlar ile toplumla müzeler arasındaki ilişkide gelinen noktalar irdelenecektir. Türk sanat tarihi bilimi açısından müzeciliğin ve müzelerin ne denli önemli oldukları, ana hatlarıyla ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Sanat Tarihi Disiplini, Türk Sanatı, Müzecilik, Müzeler*

Abstract

Museums are leading institutions that contribute to the cultural, artistic, historical and scientific development of a nation. The discipline of art history, which constitutes an important pillar of the progress and development in today's museology understanding, also contributes by illuminating and interpreting the works in museum exhibitions and collections. The main argument in this study is to reveal the relationship between the discipline of art history and the field of museums and museology and its importance, and to determine how important museums are for the science of art history. In addition, in this research, it is aimed to briefly touch on the types of museums in Turkey and the ones that stand out among them. Another aim of this study is to reveal the relationship between the discipline of art history and museums. In addition, drawing the attention of scientists and researchers to these two disciplines with this study is among the objectives of the study. Another aim of this research is to examine the issues such as the science of art history, the importance and function of museums, and the points reached in the relationship between society and museums. The importance of museology and museums in terms of Turkish art history will be discussed in general terms.

Keywords: *Art History Discipline, Turkish Art, Museology, Museums*

1. GİRİŞ

Değişen ve dönüşen yenidünya düzeninde, bilim ve sanattaki gelişme ve ilerlemeler yolunda önemli adımların atılma çabaları 19. yüzyılın ortalarında hız kazanmıştır. Modern devletin kurulmasıyla beraber eğitim, kültür, sanat, ekonomi ve toplumun sosyal yapısı da dâhil pek çok alanda yeni düzenlemeler hayata geçirilmiştir. Türk devletinin varlığı ve bağımsızlığı her alanda olduğu gibi bilimsel çalışmalarla da kendini göstermeye başlamıştır. Bu yeni dönemle birlikte bilim ve sanat alanında özel bir sayfa açılarak bu alanın desteklenmesi sağlanmış, alt yapısı güçlendirilmeye başlanmıştır. Bilimin ve bilime hizmet eden kurumların desteklenmesi ve gelişimleri toplumun tamamını etkilemiş ve geleceğe ışık tutan önemli bir kazanım olmuştur. Bu dönemde müzelerde oldukça önemli gelişmeler yaşanmıştır. Peş peşe yeni müzeler açılmış, müzelerde eğitim uygulamaların yapılması fikirleri gündeme gelmeye başlanmıştır. Türkiye'de Cumhuriyetin ilanından sonra sanatsal ve kültürel gelişmeler sonraki yıllarda artarak devam etmiştir. 20. yüzyılın ortalarına doğru çok daha ileri seviyelere ulaşmıştır.

Zengin bir kültürel mirasa sahip olan Anadolu toprakları sanat tarihi bilimi için bir açık hava müzesi hüviyetindedir. Bu söz konusu köklü, zengin somut kültürel mirasın verilerini barındıran müzeler, sanat tarihi disiplini için bir laboratuar görevi görmektedir. Bunun yanı sıra müzeler, sanat tarihi ile ilgili araştırma yapan insanlar açısından önemli kanıtlar sunması bakımından ayrı bir öneme sahiptir. Sanat tarihi araştırmaları, hem görsel hem de konu içeriği bakımından oldukça zengin bir çeşitliliğe sahiptir. Müzeler bu zenginliği öğrencilere, araştırmacılara ve halkın her kesiminden sanat ve kültürel miras ürünlerine ilgi duyan bireylere sağlıklı bir şekilde ulaştırmaktadır. Uygulamalı olarak alternatif öğrenme koşullarına sahip oldukları için müzeler, özellikle lisans ve lisans öğrencileri açısından önemli kurumlardır.

2. TÜRKİYE'DE SANAT TARİHİ ARAŞTIRMALARI

Sanat tarihi, en geniş manada maddi unsurlu görsel sanatların tarihsel sürecini saptayan bilim dalıdır. Başka bir ifadeyle tarih koşulları içerisinde ortaya çıkmış maddi kültür eşyalarının tanımlanmasını yapan bir bilim dalıdır (Mülayim, 1994, s. 29). Bu noktadan bakıldığında sanat tarihi disiplini, geçmişten günümüze doğru araştırmacıların gerek kendi kültürlerini gerekse de dünya kültürünü araştırıp analiz ederek, öğrenmeye yönelten bir bilimdir. Öte yandan sanat tarihi, tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkan ihtiyaçlar paralelinde, medeniyetlerin nesnelere şekiller vererek meydana getirdiği sanatsal verileri konu edinmektedir. Bunun yanı sıra, estetik kaygıyla üretilen

dini ve sivil mimari yapılar ve bu yapılara uygulanan süslemeler ile resim ve heykel gibi sanatların çağlar boyunca üretim aşaması ile tarzlarını belirlemeye çalışmaktadır. Ayrıca nesneleri ortaya koyan sanatçıların üsluplarını ve sanat anlayışlarını da belirleyen bir bilim dalıdır (İbrahimgil, 2012, s. 12). Bu itibarla tarihin derinliklerinden günümüze doğru insanoğlu tarafından üretilen sanatlara ait evriminin belirlenmesi noktasında, müzelerde özenle saklı tutulan nesneler değerlidir. Bu nesneler sanat tarihçiler tarafından analiz edilerek tüm yönleriyle tanıtılmaya çalışılmaktadır. Örneğin ürünlerin kökeni tespit edilerek, hangi kültüre ait oldukları belirlenmektedir. Bunun dışında, eserlerle ilgili dinsel simge-sembol gibi konular da ele alınarak ikonografik çözümlemeler de yapılmaktadır. Dolayısıyla sanat tarihi biliminin gelişip ilerlemesinde müzeler en önemli etkenler arasındadır.

Türk sanat tarihi araştırmaları, Türklerin Orta Asya'da başlayan süreçlerine kadar gitmektedir. İslam öncesinde Türkler Anadolu'ya henüz yerleşmeden önce geniş bir coğrafyada pek çok devlet kurdukları bilinmektedir. Bu devletlerde çok sayıda şehir inşa edilmiştir. İnşa edilen bu yerleşkelerde yaşam koşullarına bağlı olarak mimari yapılar ile maddi kültür eşyaları üretmişlerdir. İlk Türk devletlerinde, Uygurlara kadar henüz yerleşik hayata geçmeyen Türkler oldukça haraketli bir yaşam sürmüşlerdir. Gerek haraketli yaşam tarzlarından gerekse de farklılık gösteren inanç sistemleri gibi nedenlerden dolayı, bu döneme dair bilimsel araştırmalar zayıf kalmaktadır. Asya ve Avrupa'da kurulan ilk Türk devletlerinden olan Asya ile Avrupa Hunlarına ait bilgiler ve ele geçirilen bulgular nispeten sonraki Türk devletlerine göre daha azdır. İlk Türk devletlerinden asıl bilgi ve bulgular Uygur Türklerinden gelmektedir. Çünkü Uygurlar yerleşik hayata geçen ilk Türk devletiydi. Yapılan arkeolojik kazılarla günümüzde Uygurlara ait farklı sanat alanlarından oluşan çok sayıda eser, Berlin Dahlem Müzesi, Yeni Delhi Müzesi ve Leningrad Hermitage Müzesi gibi dünyaca ünlü müzelerde korunmakta ve sergilenmektedir.

İslamiyet'le birlikte Türklerin yayılım alanı daha da genişlemiştir. Bu dönemde de Türkler tarafından çok sayıda devlet kurulmuştur. Bunlar arasında Karahanlılar, Gazneliler, Selçuklular ve Osmanlılar ürettikleri eserleriyle dünya kültür mirasına damga vurmuştur. Bu dönemde Türk sanatı, daha da zengin bir çeşitliliğe ve özgün bir üsluba ulaştığını söylemek mümkündür. Günümüzde esas itibariyle Türkiye'de sanat tarihi biliminin güçlü bir şekilde gelişmesine olanak sağlayan hususların başında başta Osmanlı devleti olmak üzere Selçuklular ve diğer Türk devletlerinin eşsiz sanat anlayışıyla ürettikleri mimari yapılar ve diğer eserleri gelir. Bunların yanı sıra taş işlemeciliği, çini ve kalem işi süslemeler; ahşap işi, bitkisel,

geometrik, yazı ve diğer motif ile figürleri kapsayan nakış gibi işlemeler; Türk kitap sanatları başlığı altında değerlendirilen yazmalar ve bu yazmalarda yer alan minyatür, hat, tezhip, deri süslemeler ile küçük el sanatları ürünleri gelir. Tüm bu sanat değeri taşıyan ürünler sanat tarihi disiplini açısından önemli veriler oluşturmaktadır. Bu verilerden taşınabilir olanları günümüzde müzelerde muhafaza edilmekte ve sergilenmektedir. Müzelere aktarılan tüm bu bulgular bir taraftan geçmişi aydınlatırken, diğer taraftan Osmanlı sonrası Türk sanat tarihi biliminin gelişmesine ve ilerlemesine olanak sağlamıştır.

Cumhuriyet dönemi öncesi, Osmanlı devri sanat tarihi gelişmelerine bakıldığında derli toplu bilimsel bir yöntemin olmadığı görülür. Ancak bu dönemde tarihsel bir kronoloji perspektifinde, ait olduğu dönem içinde belirli olaylara ait kayıtlarının tutulması ve belgelendirilmeleri, sanat tarihi anlayışını ortaya koyduğunu göstermektedir (Cezar, 1998, s. 41). Osmanlı döneminde inşa edilen mimari yapılara ait kitabelerde yazılan inşa tarihi, banisi ve sanatçı gibi kayıtların tutulması, belgeleme açısından örnek olarak verilebilir. Bunun yanı sıra maden, ahşap, seramik ve el yazmalarını süsleyen minyatür gibi bazı ürünleri ortaya koyan sanatçı ve ait olduğu döneme ait bir takım bilgiler, sanat tarihinin amacına hizmet etmiş ve daha sonraki dönemler açısından bu disipline kaynak olmuştur (Altuner, 2007, s. 80). Özellikle de Osmanlılarda Ehli Hiref olarak adlandırılan teşkilat bu döneme ait kayıtların tutulmasında ve sanat tarihi bilimine kaynak olunmasında oldukça önemli bir kuruluştur. Teşkilat gruplara ayrılarak sanat tarzını belirleyip üretmeye çalışırdı. Teşkilat içinde günümüz sanat tarihi disiplininin çalışma alanına giren çinici, nakkaş, hattat, mimar ve kuyumcu gibi ustaların ortaya koydukları ürünler yer almaktaydı. Bu döneme ait tüm bu çalışmalar, daha sonraki süreçte Türk sanat tarihi biliminin gelişmesine yardımcı olmuştur. Sanat tarihi disiplini Cumhuriyet Döneminde bilimsel bir metodolojiye ulaşmıştır. Bu noktaya erişmesinde Cumhuriyet öncesi yapılan çalışmaların katkısı yadsınamaz. Zira bir disiplin gelişirken önceki dönemlere ait bilgi birikimi üzerine inşa edilmektedir. Bu durum sanat tarihi disiplini açısından da öyledir (Kalyoncu, 2015, s. 215 & Yiğit, 2017, s, 222).

Türk sanat tarihine katkı sunan yerli ve yabancılardan oluşan önemli bilim insanları yetişmiştir. Yerli bilim insanları arasında yer alan Osman Hamdi Bey 19. yüzyılda yaşamış ve özellikle müzecilik alanında önemli katkıları olmuştur. Celal Esat ARSEVEN (1875-1971) ise Türk sanat tarihi araştırmalarında ön plana çıkan önemli bir diğer bilim insanıdır. Bunlarla birlikte isimleri öne çıkan çok sayıdaki Türk sanat tarihçi bilim insanından bahsetmek mümkündür. Suut Kemal YETKİN (1903-1980), Emel ESİN (1911-1987), Oktay ASLANAPA (1914-2013), Mustafa CEZAR (1920-

2009), Adnan TURANİ (1925-2016), Metin AND (1927-2008), Şerare YETKİN (1929-1995), Güner İNAL (1931-…), Nurhan ATASOY (1934-…), Günsel RENDA (1936-…), Metin SÖZEN (1936-…), Rüçhan ARIK (1936-…), Mehmet Oluş ARIK (1934-…), Ömür BAKIRER (1939-…), Ayla ÖDEKAN (1940-…), Filiz ÇAĞMAN (1940-2021), Örçün BARIŞTA (1942-2017), Zeren TANINDI (1943-…), Ara ALTUN (1945-…), Selçuk MÜLAYİM (1946-…), Yaşar ÇORUHLU (1964-…), Doğan KUBAN (1926-2021) bunlardan bir kaçıdır. Yabancı bilim insanların da Türk sanat tarihi disiplinine oldukça önemli katkıları olmuştur. Bunlar arasında Josef STRZYGOWSKI (1862-1941), Friedrich SARRE (1865-1945), Ernst DIEZ (1878-1961), Albert Louis GABRIEL (1883-1972), Heinrich GLUCK (1889-1930), Katharina OTTO-DORN (1908-1999) en önemlileri arasındadır. Bunların dışında ismi burada anılmayan çok sayıda yerli ve yabancı sanat tarihçi bilim insanları da ayrıca Türk sanatı ve Türk sanat tarihi disiplinine önemli hizmetler yapmıştır.

3. MÜZELER

Günümüzde kullanılan müze sözcüğü Grekçe'de "mouseion" kelimesinden türetilmiştir (Keleş, 2003, s. 2). Müzeler en genel bir ifadeyle geçmişte yaşamış topluluklara ait eserlerin saklandığı, korunduğu ve sergilendiği kurumlardır. İçinde barındırdığı sanatsal, tarihsel ve kültürel değere sahip eserleriyle toplumlara ayna tutmaktadır. Başka bir ifadeyle müzeler, bir yandan geçmişi aydınlatırken, diğer yandan geleceğe ışık tutan kurumlardır (Aytekin & Özbek, s. 206). Müzeler tarihi kültürel mirasımızın önemli bir bölümünü oluşturan taşınır eserlerle doludur. Arkeolojik ve etnografik eserlerden oluşan bu ürünlerin korunup saklanmasında ve bir sonraki nesillere aktarılmasında müzeler önemli bir işlevi yerine getirmektedir.

Dünyada işlevlik açısından müzecilik anlayışının tam olarak ne zaman ve nerede başladığına dair farklı görüşler vardır. Eski Mezopotamya'da ziguratlarda ve Eski Mısır'da saraylarda önemli olarak kabul edilen kimi eser ve malzemelerin saklandığı ve korunduğu bilinmektedir. Özellikle de Eski Mısır ve Mezopotamya'da tapınaklarda ganimet olarak ele geçirilen ürünler bir anlamda zafer sembolü olarak halkın sunumuna arz edilirdi. Dolayısıyla Eski Mısır ve Mezopotamya'da mezarlarda, saraylarda ve kutsal mekânlarda eşyaların saklanılması, bir anlamda müzeciliğe doğru atılmış ilk adımlardan biri olarak değerlendirilir (Yücel, 1999, s. 19). Günümüz müzecilik anlayışına yakın bir biçimde, daha çok sanatsal eserlerin bilinçli olarak toplatılması Greklerde görülmektedir (Keleş, 2003, s. 2). Özetle müzeler kurulmadan önce toplumlar, önemli olarak kabul ettikleri nesne ve koleksiyonları bir araya

getirmişlerdir. Örneğin eski Hindistan'da "chitrashalas" olarak adlandırılan resim galerileri oluşturulmuş ve bu galerilerdeki resim ve heykeller eğlence amaçlı olmalarının yanında eğitim, tarih, sanat ve din eğitimi işlevlerini de görmüşlerdir (Tezcan Akmehmet & Ödekan, 2006, s. 49). Benzer bir durum Osmanlı öncesi Türk devletleri için de geçerlidir. Bu dönemde savaşta ele geçirilen veya hediye edilen eşyaların sarayda saklamanın yanı sıra, müzecilikle ilişkilendirilebilen ilk uygulama olarak Anadolu Selçukluları Döneminde antik devir heykellerini Konya Kalesi surlarında kullanımı gösterilmektedir (Çal, 2009, s. 317). Osmanlılar devrinde de aynı şekilde çeşitli dönemlerde eserlerin özel bazı yerlerde toplatıldığı ve saklanıp korunduğu bilinmektedir. Fatih Sultan Mehmet ile Yavuz Sultan Selim dönemlerinde bu tarz çalışmalar yapılmıştır. Bu döneme dair ilk bilgiler, Fatih Sultan Mehmet'in Topkapı Sarayı'nda Bizanslara ait bazı eserleri toplatması ile 1489 yılına kadar Güngörmez Kilisesi'nde savaşlardan ele geçirilen silahlar ile Hıristiyanlığa ait bazı kutsal eserlerinin saklanmasıdır (Çal, 2009, s. 317). Ancak resmi anlamda müze çalışmalarının kökeni Osmanlıların son dönemlerine tekabül etmektedir. Prof. Dr. Fethiye Erbay, müzelerin ilk kez Maarif Nezaretine gönderilen 29 Ocak 1869 tarihli talimat yazısında "müzehane" teriminin kullanmasına dayandığını belirtmektedir (Erbay, 2017, s. 108). Müze-i Hümayun'un yabancı olan müdürünün vefatıyla, 1881 yılında Osman Hamdi Bey ilk Türk müze müdürü olarak atanmıştır. 19. yüzyılın son çeyreğinde Osman Hamdi Bey'in müze müdürlüğüne atanmasıyla beraber, Türk müzeciliği açısından oldukça önemli bir gelişme olmuştur (Çal, 2009, s. 318). Müze-i Hümayun günümüz müzecilik anlayışından uzak olmakla beraber, çeşitli eserlerin korunup saklanıldığı ilk müze olarak değerlendirilmektedir (Yücel,1999, s. 32). Bu dönemin önemli bir diğer gelişmesi Asar-ı Atika Nizamnamesinin kabul edilmesidir. Asar-ı Atika Nizamnamesiyle beraber kazı çalışmalarıyla ele geçirilen eserler devlet malı sayılmış. En önemlisi de batılılar bu durumu kabul etmek zorunda kalmıştır. Böylece eserlerin yurt dışına çıkarılması engellenmiştir. Ayrıca izinsiz kazılar suç sayılmış ve dahası kazı çalışmaları batılıların tekelinden çıkarılabilmiştir. Bu konuda devlet, kontrol ve denetimi eline almıştır (Yücel, 1999, s. 54). Türk tarihinde müzecilik anlamda hatırı sayılır ilk faaliyetler 19. yüzyılın ortalarında başladığını söylemek mümkündür. Ancak müzecilik anlamında ilk önemli adımlar ise 20. yüzyılda başlanmıştır. Cumhuriyet'in ilanından sonra Nisan 1924'te Topkapı Sarayı'nın müze olarak hizmete sunulması kararlaştırılmış, Ayasofya Camii Müzeye dönüştürülmüş ve Erken Cumhuriyet döneminin ilk müze binası olarak bilinen Ankara Etnografya Müzesi kurulmuştur. Ankara Etnografya Müzesi'nin faaliyete geçmesi, şimdiye dek müzecilik anlamında gelinen doruk noktasını oluşturmuştur

(Keleş, 2003, s. 5).

Geleneksel anlayışta müzeler, işlev anlamında eserlerin toplama ve sergileme amacını güden kurumlar olarak hizmet vermiştir. Bu işlevlerin yanı sıra, günümüzde müzeler çok daha etkin ve verimli rollerle donatılmıştır. Örneğin üniversitelerde bir bilim dalı olarak müzecilik programları açılmaya başlanmıştır. Üniversitelerde müzecilik programlarının açılması, çıtayı çok daha yüksek bir noktaya taşımıştır. Türkiye'de müzecilik üniversitelerde özellikle 1990'lı yıllardan sonra kurumsallaşmaya başlamıştır (Erbay, 2017, s. 105). Akademik anlamda müzecilik çalışmaları asıl gelişimini 2009 yılında Prof. Dr. Fethiye Erbay'ın lisans ve lisansüstü düzeyde programları açmak ve müzeler kurmak için görevlendirilmesiyle başlamıştır (Erbay, 2017, s. 105). Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de müzeciliğin ciddi bir değişim ve dönüşüme girmeye başladığı görülür. Öyle ki kurulan her yeni müze ayrı bir perspektifle kurulmuş ve kendilerine özgü farklı hizmetler sunmaktadır. Müzeler ilk aşamada adeta bir depo olarak görev ifa ederken, yakın dönemde ise müzelere farklı işlevler kazandırılmıştır. Eğitim amaçlı işlevleri bunlar arasında en önemlileridir. Günümüzde müze eğitimin pek çok amacı bulunmaktadır. Geçmişle şimdiki yaşam arasında bağ kurma; İnsanın değişen dünyayla uyum sağlatma, İnsanın yaşadığı ortama yabancılaşmasını önleme; Günümüz sorun ve çatışmalarına yönelik anlayış kazandırma (Tezcan Akmehmet & Ödekan, 2006, s. 56) gibi müzelerin bir takım eğitim amaçlarından bahsetmek mümkündür. Bunların yanı sıra, sosyal ve kültürel alanlarda topluma oldukça önemli hizmetler sunmaktadırlar. Dolayısıyla günümüz dönemi müzeleri bilim ve teknolojinin de gelişmesiyle birlikte klasik veya eski tarzda bilinen müzecilik anlayışından uzaklaştığı ve çok farklı bir formata büründüğünü söylemek mümkündür. Müzeler denilince eskiden olduğu gibi insanların aklına artık eserlerin bir anlamda saklanıp korunduğu yerler akla gelmemektedir. Günümüz Türkiye'sinde müzeler denilince akıllara sosyal, kültürel ve eğitim yönü gibi hususlar gelmektedir. Bunların yanı sıra, günümüz müzelerinde sanal olarak oluşturulan gerçeklikle, insanları tarihin herhangi bir yüz yılı veya çağına götürebilmektedir. Yani adeta tarihe yolculuğa çıkarmaktadır. Görme duyusunun yanı sıra dokunma ve diğer duyulara da hitap edilmesini sağlamaktadır. Sanal gerçeklikle tarih adeta yeniden canlandırılıyor. Müzeye ziyarete gelen insanlar bu tarihin canlandırılmasıyla kendini adeta asırlar öncesi dönemdeymiş gibi hissediyor. Bu durum, insanlara bugünkü bilgi birikimiyle geçmişi anlama ve yeniden yorumlama imkânı sağlamaktadır. Teknolojik yeniliklerin getirdiği avantajları da kullanan bilim ve müze uzmanları ile ilgili kurumlar, günümüzde Türkiye'nin pek çok şehrinde modern müzeler kurmuştur. Esas itibariyle müzelerin asıl işlevleri olan eserlerin saklanılması, korunması ve

sergilenmesinin ötesinde, teknolojik yardımlarla yapılan yeni sergileme ve sunum teknikleriyle insanlara adeta yaşanan tarih ve kültüre tanıklık etmesini sağlamaktadır. Bütün bilgi ve bilimin birikimiyle oluşturulan modern müzeler, tarihe olan sorumluluk bilinciyle beraber, kültür turizmine olan önemi de açığa çıkarmıştır. Gelinen nokta itibariyle müzeler halkı eğiten ve dolayısıyla da halkın ortak bir belleğini meydana getiren kurumlara dönüştükleri görülmektedir. Şüphesiz ki teknoloji destekli bu yeni gelişmeler halkın kültür, sanat ve bilime olan ilgisini, daha da doğrusu müzelere olan ilgilerini de artırmaktadır. Ayrıca son dönemlerde müzelerin toplumu eğitmesinin yanı sıra, sosyal bir faaliyet olarak eğlence mekânlarına da dönüştükleri görülmektedir. Bu durum müzeciliğin bölge turizmi açısından da önemli bir alan kaplamaya başladığını göstermektedir.

Türkiye'deki müzelerin dünyanın modern müzeleriyle yarışabilir bir durumda olması, ülkenin kalkınma ve gelişmişlik ölçütlerinden birisi olduğu gerçeği açısından önemlidir. Nitekim müzeleri önemli kılan ana unsurlardan biri ait oldukları ülkelerinin gelişim düzeyleridir. Gelişmiş ülkelerdeki müzecilik anlayışının gelişmekte olan ülkelere göre daha ileri noktalarda olduğu bilinmektedir. Bunun yanı sıra, toplumun kültür ve sanata duyduğu ilgi ile yöneticilerin bu ilgiye karşı tutumları da müzelerin gelişmesindeki farklı faktörlerden bir diğeridir. Modern müzeler, toplumsal belleğin günümüz toplumuna ve bir sonraki nesillere aktarılmasını kolaylaştırmıştır. Çağdaş müzelerin amaçları arasında aynı zamanda, çeşitli etkinliklere toplumun farklı kesimlerini de dâhil ediyor olmalarıdır (Korkut & Özbek, 2021, s. 164). Kültür, sanat ve bilim gibi konularda, bir anlamda çeşitli teknolojik araçlarla da halkı eğiten müzeler, bir yandan da bilim insanlarının uzmanlık alanlarına göre araştırma yapmalarına olanak tanıyan kurumlardır. Müzeler günümüzde hizmet ettiği başlıklar açısından kelimenin tam anlamıyla halkın tüm kesimlerini bir araya getiren ve halk için ortak bir alan oluşturan kurumlara dönüşmüştür. Dolayısıyla bu kadar geniş bir paydaşa sahip olan müzelerin, ülkenin milli birliği ve beraberliği ile bilinçli ve örgütlü bir toplum oluşturma anlamında çok önemli kurumlar olduğu anlaşılmaktadır.

3.1. Müze Türleri

Müzeler günümüzde çok kompleks yapılardır. Teşhir ve tanzim esaslı müzeler bilim, kültür ve sanat gibi objeleri aynı mekânda ve birlikte sergileyebildikleri gibi uzmanlık alanlarına göre sadece arkeoloji veya etnografya gibi alanlardan oluşan eserleri de sergileyebilen kurumlardır. Müzeler günümüzde çeşitli kurumlara bağlı olarak kurulabilmektedir. Bu kurumların başında Kültür ve Turizm Bakanlığı gelmektedir. Bunun yanı sıra diğer Bakanlıklara, Vakıflara, Belediyelere, TBMM'ye ve diğer bazı kamu

kurumlarına da bağlı müzeler bulunmaktadır. Cumhuriyet döneminde amaca hizmet anlamında oldukça fazla müze türleri kurulmuştur. Müzelerin türleri belirlenirken bazı hususlar göz önüne alınmıştır. Beş müze türünden bahsetmek mümkündür. Arkeoloji, Etnografya, Tarih ve Genel müzeler gibi olanlar "Koleksiyonlarına Göre Belirlenirken"; Üniversite, Yerel Yönetim ve Devlet müzeleri ise "Bağlı Olduğu İdari Birime Göre" sınıflandırılmıştır. Türlerden diğerleri ise Ulusal, Bölgesel ve Yerel müzeler "Hizmet Ettikleri Bölgeye Göre"; Eğitici, Uzmanlaşmış ve Genel Toplum müzeleri "Hitap Ettikleri Kitleye Göre"; Geleneksel, Anıt ve Açık Hava müzeleri ise "Koleksiyonlarını Sergileme Yöntemlerine Göre" kategorize edilmiştir. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Müze (Erişim Tarihi 16.01.2023)). Bunların dışında Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün web sayfasında müze türleri arasında özel müzeler kategorisine alınan kent müzeleri de son dönemde popülerliği artmaya başlayan bir diğer önemli müzedir.

Yukarıda türlerine göre ayrılan müzeler arasında Türkiye'de önem derecesi ve yaygınlık durumu açısından Arkeoloji ve Etnografya müzeleri ile son dönemde çekiciliği artmaya başlayan Kent ve Üniversite müzelerine kısaca değinmekte yarar vardır.

3.1.1. Arkeoloji Müzeleri

Arkeoloji müzeleri en genel bir tanımlamayla arkeolojik kazılarla elde edilmiş eserlerin toplatıldığı müzelerdir. Arkeoloji bilimi, günümüzde olmayan ya da yok olmuş medeniyetlere ait maddi eser ve kalıntıları inceleyen bir bilim dalıdır. Ülkemizde en yaygın müze olarak bilinen Arkeoloji müzeleri tarih öncesi çağlara kadar giden buluntuları aydınlığa kavuşturmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla çağlar boyunca yerin altında saklı bir şekilde kalan buluntular, adeta arkeolog ve sanat tarihçileri tarafından gün yüzüne çıkarılmayı beklemişlerdir. Kelimenin tam anlamıyla ışığı görmeleriyle beraber binlerce yıllık gizemli kalmış kültür ve sanat da gün yüzüne çıkmaktadır. Arkeoloji müzelerinde bulunan eserler, uygarlıkların kültürel geçmişini bir yandan tanımlayıp çözümlerken, bir yandan da diğer kültürlerle olan etkileşimi de somut ürünleriyle sunmaktadır. Ülkemizde çok sayıda arkeoloji müzesi bulunmaktadır. Bunlar arasında 1891 yılında kurulan İstanbul Arkeoloji Müzesi günümüzde en önemli arkeoloji müzelerinden sadece birisidir.

Arkeoloji çalışmalarında seramik tarzı ürünler ile çeşitli madeni eserler başta olmak üzere çok sayıda taş ve kemik gibi buluntular da ele geçirilmektedir. Özellikle pişmiş toprak malzemelerin ele geçirilmesiyle pek çok soru cevap bulmaktadır. Ham maddesinden dolayı üretilen seramik

ürünlerin altın gibi toprağın altında bozulmayarak günümüze ulaşmış olmaları, geçmişten günümüze doğru iletişimi belki en iyi sağlayan buluntulardır. Arkeolojik çalışmalar açısından oldukça cömert bir buluntu sergileyen pişmiş toprak ürünleri, geçmişi aydınlatmada çok önemli bir işlev görürler. Arkeoloji müzelerinde sergilenen bu toprak eşyalar ziyaretçileri, araştırmacı ve bilim insanlarını adeta tarihe yolculuğa çıkarır. Binlerce yıllık toprak altında kalan önemli bir diğer buluntu da madeni olanlardır. Tunç, demir ve bakır gibi madeni eserler de arkeolojik kazılarda ele geçirilen önemli bir diğer gruptur. Bu eserlerin yapımında kullanılan malzeme ile yapım ve süsleme teknikleri, süsleme programları ve formları günümüzde kullanılan pek çok eşyanın prototipini oluşturmaktadır. Arkeoloji müzeleri, ele geçirilen bu eserler sayesinde, uygarlık gelişimini çok yakından görme fırsatı sunmaktadır. Arkeolojik çalışmalarla ele geçirilen ve Arkeolojik müzelerde sergilenen buluntular, yukarıda kısaca özetlenen önemli hususların yanı sıra, bölgeye turistik açıdan da büyük katkılar sağlamaktadır. Nitekim ele geçirilen eserler, bölgenin tarihi röntgenini bir anlamda yansıttığından dolayı, bölge halkının göstermiş olduğu ilgi dışında ülke içinde ve dışında da turistlerin ilgi odakları olmaktadırlar. Bunların ötesinde arkeolojik buluntular, diğer bilim dallarının da konularını oluşturduklarından Arkeoloji müzeleri aynı zamanda multidisipliner araştırma merkezleridir.

3.1.2. Etnografya Müzeleri

Etnografya müzeleri, toplumlara ait tarihi kalıntı ve eserlerin saklanıp sergilendiği müzelerdir. Etnografya, en genel bir ifadeyle toplumların maddi kültür öğelerini inceleyen bir kültür bilimidir. Etnografik eserler ait oldukları toplumların kimliğini yansıtan en önemli belgelerinden biridir. Günümüzde bu ürünler Etnografya müzelerinde korunmakta ve sergilenmektedir. Etnografik eşyalar çok farklı bilim alanının konusu olmakla beraber, bu ürünlerin tanıtılması, çözümlenmesi ve tarihlenmesi gibi hususlar ise sanat tarihçiler tarafından araştırılmaya konu edinilmektedir. Gerek müzeciliğin gelişimi anlamında gerekse de etnografik eserlerin önemi açısından Cumhuriyetin henüz ilk yıllarında (1930) ziyarete açılmış olan Ankara Etnografya Müzesi ayrı bir öneme sahiptir. Günümüz etnografya müzeleri veya müzelerin etnografya salonlarında sergilenen ve saklı tutulan eşyalara bakıldığında, ağırlıklı olarak Osmanlı Dönemi ile Erken Cumhuriyet Dönemi başta olmak üzere Anadolu Selçukluları ve Beylikler dönemine ait oldukları görülür. Bu açıdan bu eserler de ayrı bir öneme sahiptir. Etnografya Müzelerinde sergilenen ürünler bizi atalarımıza ait tarih, kültür ve sanatla yüzleştirerek kendimizi o ürünlerde görmemizi sağlamaktadır. Müzeler bilindiği üzere aynı zamanda medeniyetlere ait belleğin kayıt altına tutulduğu

kurumlardır. Ülkemizde Etnografya Müzeleri göz önüne alındığında, bu müzeler de Türk milletinin belliğini oluşturdukları görülmektedir. Türk İslam dönemine ait kültür ve sanat değerleri bu müzelerde yaşatılmakta ve tanıtılmaktadır. Etnografya müzelerinin sergileme bölümlerinde genellikle şu tür ürünler göze çarpmaktadır. Mutfak eşyalar, takılar, çini ve seramikler, dokuma ürünler, sikkeler, yazma eserler, ahşap ve silah çeşitleri gibi farklı madeni eserler yer almaktadır. Bu ürünler halk tarafından üretilmiş ve çoğunlukla sanayi öncesi ya da el emeğiyle üretilen eşyalardır. Dolayısıyla Etnografya müzeleri bir anlamda ait oldukları toplumu betimleyen kurumlardır. Türkiye açısından bakıldığında Etnografya Müzeleri Türk toplumunun taşınabilir maddi kültür öğelerini tanıtan ve aktaran müzelerdir. Bir önceki nesilden alınan halk kültürünün bir sonraki nesillerle buluşturma noktasında Etnografya Müzeleri oldukça önemlidirler.

3.1.3. Kent Müzeleri

Arkeoloji ve etnografya müzeleri dışında günümüzde kent müzelerinin de hızlı bir şekilde gelişme ve ilerleme kat ettikleri gözlemlenmektedir. Kent müzeleri geçmişten günümüze doğru kenti betimleyen, zaman içinde değişen ve dönüşen bir kentin hafızasıdır. Kent müzelerine toplum ilgisinin git gide arttığını söylemek mümkündür. Yakın dönemde kent müzelerinin popülerliğinin artması bu gerçeği doğrulamaktadır. Kent müzeleri, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün web sayfasında müze türleri arasında özel müzeler sınıfına alındığı görülmektedir (https:// kvmgm.ktb.gov.tr/TR-43980/ozel-muzeler.html (Erişim Tarihi: 19.01.2023)). Özel müze kategorisinde yer alan kent müzeleri, Bakanlığın ilgili web sayfasında başta belediyeler ve diğer kamu kurumları olmak üzere, vakıflar, üniversiteler ve öne çıkan bazı şirketlerin bünyesinde kuruldukları anlaşılmaktadır.

Sanayi ve teknoloji ile birlikte kente ait tarihin derinliklerinden gelen geleneksel sanat ile kültür ürünleri, günümüzde yok olmaya yüz tutmuş ve çok sınırlı bir alanda kalmıştır. Bu durum tarihi bir hafızanın da silinmesine ortam hazırlamıştır. Kent müzeleri sayesinde günümüzde bu ürünler bir araya getirilmeye çalışılmaktadır. Bu müzelerde kentin hafızasını oluşturan eserlerin sergilenmesiyle, kentli insanlar açısından öz kimlikleri ile yüzleşmeleri bakımından önemlidir. Kent müzeleri ait oldukları kentin belliğini oluşturduklarından halkın büyük bir ilgisiyle karşılanmaktadır. Bu tür müzeler aynı zamanda birer eğitim kurumu misyonuna da sahiptir (Yeşilbaş, 2017, s. 345) Bunun yanı sıra, kent müzeleri kenti tanıma anlamında kente gelen yerli ve yabancı turistlerin de ilgi odaklarıdır.

3.1.4. Üniversite Müzeleri

Kent müzeleri gibi üniversite müzeleri de gittikçe ilgi gören ve önemi artan bir diğer müze çeşididir. Bu tür müzeler de bir anlamda kurumlarının belleğidirler. Üniversite müzeleri bir yandan bağlı bulundukları üniversitenin gelişimine ve ilerlemesine katkı sunarken, bir diğer yandan kültürel ve sanatsal gibi alanlarda akademik çalışmalara da katkı sunmaktadır. Konu üniversiteler olduğunda, eğitim amaçlı rolleri doğal olarak ön plana çıkmaktadır (Silav, 2019, s. 1489). Öğrencilere nostaljik bir ortamda teorik ve pratik düzeyde öğretim imkânı sunan bu müzeler, kurumda çalışan ve öğrenim gören insanları da birbirine yaklaştırır ve ortak paydalarda buluşmalarını sağlamaktadır. Bunun yanı sıra bu müzeler sosyal, kültürel ve hatta ekonomik açıdan da ait oldukları kurumun gelişimine katkı sunmaktadır. Bir diğer işlevleri ise üniversiteler, bünyelerindeki müzeler aracılığıyla bölge halkıyla da bütünleşmektedir. Bir yörenin/bölgenin gelişmesinde ve ayrıca o kente ait üniversitenin daha da gelişmesi ve ilerlemesi için üniversite-halk iş birliği ve etkileşimi çok önemlidir. Üniversite müzeleri bu anlamda hem Kuruma hem de topluma ve bölgeye büyük katkılar sunmaktadır. Bu kültürü ilk başlatan Oxford Üniversitesidir. 17. yüzyılın son çeyreğinde bu üniversite bünyesinde kurulan Ashmolean müzesi, sonrasında kurulacak diğer üniversitelere bağlı müzelere örnek olmuştur (Tezcan Akmehmet & Ödekan, 2006, s. 49; Silav, 2019, s. 1489). Günümüzde Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne bağlı üniversite müzelerinin sayıları oldukça çoğalmıştır. Başta İstanbul Üniversitesi olmak üzere Ankara Üniversitesi, Trakya ve Anadolu Üniversiteleri bünyesinde birden fazla müze bulunmaktadır.

4. SANAT TARİHİ DİSİPLİNİ AÇISINDAN MÜZELERİN ÖNEMİ

Müzeler gerek sergilediği ve sakladıkları eser çeşitliliği, gerekse de işlevi ile hedef ve amaçları yönünden multidisipliner çalışma alanlarıdır. Sanat tarihi disiplini açısından çalışılacak saha anlamında, müzeler önemli araştırma merkezleri oldukları bilinmektedir. Nitekim sanat tarihi, maddi kültür varlıklarını inceleyen bir bilim dalıdır. Ancak diğer bilim dallarından ayrı olarak sanat tarihi disiplini mimari ve çeşitli el sanatları ürünleri ile diğer süsleme öğelerini oluşturan maddi kültür unsurlarının tanımlanması ve tarihlendirmesini yapmaktadır. Sanat tarihçiler tarafından sanat tarihi bilimi perspektifiyle ele alınan eserlerin çözümlemesiyle, bir taraftan sanat tarihi biliminin önemi ortaya konulurken bir yandan da diğer bilim dallarına kaynak oluşturmaktadır. Çünkü sanat tarihi bilimi somut veriler ortaya koymaktadır. Eserlerin tarihlendirilmeleriyle tarih bilimine katkı sunarken, tanımlanması ve çözümlemeleriyle sosyoloji, antropoloji, filoloji, paleografya, diplomatik,

epigrafi, arkeoloji, nümizmatik, kronoloji, mimarlık, halk ve iktisat gibi bilim dallarına da bulgular sunmaktadır. Aynı şekilde dile getirilen diğer disiplinler de sanat tarihi bilimine analizleriyle katkı ve veriler sunmaktadır. Dolayısıyla müzeler barındırdıkları eser açısından, disiplinler arası ortak paydalara sahip önemli araştırma ve uygulama merkezleridir. Dile getirilen tüm bu bilim dallarından yararlanan sanat tarihi bilimi, bir yandan geçmişi aydınlatıp geleceğe ışık tutarken, bir diğer yandan asırlar boyunca yaşayan insanların duygularını da açığa çıkarır. Tarih boyunca insanların karşılaştıkları acılar, savaşlar ve aşklar gibi kültürel öğelerin serüveni sanat tarihi çalışmalarıyla bugüne taşınmıştır. Tüm bu kültürel mirasın korunmasında müzeler ile sanat tarihi disiplini birbirini tamamlayan en önemli unsurdurlar. Sonuç olarak *"sanat tarihinin, farklı alanlardan yararlanmasının nedeni, belirli bilgi boşluklarını doldurmak, kopuk bilgileri birleştirip tamamlamak içindir"* (Mülayim, 1983, s. 115).

Bilindiği üzere günümüzde müzecilik ve sanat tarihi iki ayrı bilim dalı olarak faaliyet göstermektedir. Eserlerin sergilenmesi, saklanması ve korunması gibi temel işlevler için çalışma metotları hazırlayan müzecilik bilimi sayesinde sanat tarihi disiplinin de ilerlemesi ve gelişmesine imkân tanımıştır. Müzeler tarihin, kültürün ve sanatın aydınlatılmasında, tüm disiplinler için ortak bir çalışma alanı sunmaktadır. Her disiplin bir taraftan kendi alanıyla ilgili bir çözümlemeyi yerine getirirken, bir yandan da diğer disiplinlere de bulgu ve veri sunmaktadır. Sanat tarihi disiplini, müzelerdeki eserlerin analizini yaparak Türk tarihi, sanatı ve kültürünün gizemli kalmış sırlarını açığa çıkardığı, yapılmış ve yapılmakta olan akademik ve bilimsel çalışmalardan anlaşılmaktadır. Evrensel bir yüze sahip olan sanat tarihi bilimi, aynı zamanda araştırmaların yapıldığı ülkenin kültürel kimliğini de ortaya çıkarır. Müzelerin bu işleve oldukça elverişli imkânlar sundukları görülmektedir. Sanat tarihi disiplini açısından müzelerin çok elverişli çalışma olanaklarına sahip olması, sanat tarihi bilimine ait özgün terminoloji ve değerlendirme kriterlerinin de gelişmesine imkân tanımıştır.

5. SONUÇ

Bu çalışmada sanat tarihi disiplini açısından müzelerin önemine değinilmiştir. Cumhuriyet dönemiyle birlikte sanat tarihinin bir disiplin haline nasıl gelindiğinin sorusuna yanıt verilmeye çalışıldı. Sanat tarihi disiplininin ilerlemesi ve gelişmesine kuşkusuz Cumhuriyet döneminde açılan çok sayıdaki müzelerin önemli bir etkisi bulunmaktadır.

Bir millet için müzelerin farklı alanlarda işlevi ve katkıları kuşkusuz çok önemlidir. Ama temelde müzelerin ana artıları eserleri korumasıyla

ilgilidir. Sanat tarihi disiplini açısından müzelerde el yazmaları ile ahşap, dokuma, seramik, taş, cam ve madeni eserler gibi oldukça zengin çeşitlilikte eser yer almaktadır. Bahsi geçen bu eserlerin tümü bulundukları bölgedeki müzelerde koruma altına alınmıştır (Allak, 2021, s. 36). Çeşitli yöntemlerle müzelere kazandırılan eserlerin uygun koşullarda korunması, daha sonraki süreçte sanat tarihi disiplininin kendi görev alanındaki sorumluluğunu yerine getirme noktasında önemlidir. Dolayısıyla sanat tarihi disiplini açısından müzelerin önemi, bir anlamda eserlerin özenle korunması ve saklanması demektir. Çünkü sanat tarihi araştırmalarının vücut bulduğu sahaların en başında kuşkusuz müzeler gelmektedir.

Klasik olarak bilinen geleneksel müzecilik anlayışında da günümüz modern müzecilikte de koruma, müzeler için en temel işlevdir. Uygun koşullarda korunan eserlerin sanat tarihçiler tarafından kelimenin tam anlamıyla gün yüzüne çıkarılması da oldukça önemlidir. Bu bilinçle müzelerle ilgili farklı çalışmalar yapıldığında koruma işlevi asla göz ardı edilmemesi gereken bir konudur. Unutulmamalıdır ki müzelerin en önemli ve birincil işlevi eserleri korumaktır. Müzelerde bulunan her bir eserin kültür varlığını oluşturduğu bilinmektedir. Eserin niteliğine bağlı olarak uygun koruma yöntemlerinin belirlenmesi gerekmektedir. Yapılacak bir sınıflandırmaya göre eserlerin hangi şartlar ve yöntemlerle korunacağına dair eylem programlarının oluşturulması büyük önem arz etmektedir. Koruma işlemlerinin kimler tarafından yapılacağı da bir o kadar önemlidir. Koruma anlamda öne çıkan konservasyon ve restorasyon ekiplerinin yanı sıra, müze araştırmacıları, temizlik görevlileri gibi çeşitli uzman kişiler tarafından yapılacak müdahalelere göre görev alanlarının belirlenmesi ve bir iş birliği içinde çalışılması son derece önemlidir. Bu önemliliği ortaya koyan pek çok etmen vardır. Bunlardan biri müzede bulunan eserlerin gerek yapımında kullanılan malzemeye bağlı olarak gerekse de üretildikleri dönem/tarihe göre eserlerin dayanıklılık durumlarının dikkate alınmasıdır. Aynı şekilde eserlere zarar vermeyecek uygun çevre koşullarının sağlanması gerekmektedir. Gerek depoların gerekse de sergi alanlarının fiziki, ısı ve nem gibi hususların dikkate alınarak uygun koşullarının hazırlanması gerekmektedir. Ambalajlı olarak saklanacak eserler için de uygun ambalaj ürünlerinin tercih edilmiş olması gerekmektedir. Müzenin bulunduğu bölgedeki arkeolojik kazılarla ve diğer yollarla müzeye kazandırılacak eserlerin ne derecede genişleyeceği de dikkate alınarak, müze binasının depolama ve sergileme olanakları ile ilgili önceden bilimsel bir öngörüye sahip olunması ve ona göre bir binanın inşa edilmesi, sürdürülebilir bir müze koleksiyonu açısından önemlidir. Tüm bu işlemlerin sağlıklı, etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesi çok iyi bir kayıt ve belgeleme sistemine bağlıdır. Eserler çağ, dönem ve tarihleri ile arkeolojik, etnografik ve

benzeri gibi hususları ile tür ve alt sınıflarına göre kategorize edilerek, kayıt ve belgeleme işlemlerinin yapılmış olması korumadaki en temel önceliktir. Son dönemlerde koruma esaslı çok iyi müze binalarının yapıldığı bilinmektedir. Bu binalar doğrudan bir müze olarak tasarlandıklarından yukarıda ifade edilen koruma adına tüm hususlar gözden geçirilerek ve planlanarak inşa edilmektedir. Bu durum eserlerin sağlıklı koşullarda saklanıp sergilenmesine olanak tanımaktadır. Ama maalesef bu durum günümüz tüm müze binaları için geçerli değildir. Tarihi eserlerle birlikte bir bütünlük oluşturma ve nostaljik bir atmosfere de ortam hazırlama gayesiyle tarihi yapıların müzeye dönüştürüldüğü bilinmektedir. Bu tür binalar ilgi çekici olmakla beraber eserlerin koruma koşulları açısından bazı sıkıntıları beraberinde getirebilir.

Sonuç olarak müzeler farklı disiplinlerin yanı sıra özellikle de sanat tarihi disiplinine sayısız kaynak sunmaktadır. Gerek müzeler olsun gerekse de sanat tarihi disiplini olsun kendi sorumluluklarının yanında, ülkenin ve bilim camiasının beklentilerini karşılama noktasında iş birliği içinde olmaları önem taşımaktadır. Geleceği inşa etme ve ortak kültürel bir kimlikle toplum bilincini perçinleştirme anlamında, geçmişin aydınlatılması ve sonraki nesillere aktarılması bağlamında bu iki bilim arasındaki uyum oldukça önemlidir. Dolayısıyla köklü bir mirasın belgelenmesi anlamında, bu disiplinlerin birlikte çalışması ve birbirine katkı sunmaları bir gerekliliktir.

6. SUMMARY

An analysis has been made to reveal the importance between the discipline of Art History and the field of museum and museology. In this research, it has been tried to determine the types of museums in Turkey and the ones that stand out among them and to reveal their importance. Undoubtedly, museums are the most important institutions that contribute to the cultural, artistic, historical and scientific development of a nation. Another aim of this study is to reveal the relationship between the discipline of art history and museums. Therefore, with this study, the importance of museology and museums will be tried to be revealed in terms of issues such as Turkish art history science and the adventure of Turkish culture. An important legacy has been formed for future generations in terms of art history science in Turkey. Together with the discipline of art history, museology reached a scientific methodology in the Republican period. However, the accumulation of previous periods is also undeniable. Turkish art has a deep historical background going back to the pre-Islamic period. It can be said that with Islam, it reached an even richer variety and a unique style. Architectural structures, handicrafts and other works produced by the Ottoman Empire, the

Seljuks and other Turkish states with a unique understanding of art are at the forefront of the issues that enable the strong development of art history discipline and museology in Anatolia and therefore in Turkey. Museums are full of movable artifacts that make up an important part of our historical cultural heritage. While,on one hand,museums preserve history, culture and art, they play an important role in transferring them to the next generations on the other. The discipline of art history plays an important role in the dating, presentation, classification and analysis of the products in the museums consisting of archaeological and ethnographic artifacts. Therefore, museums are very important institutions in terms of art history discipline. In Turkish history, the first activities in the sense of museology started in the middle of the 19th century. It is known that in various periods during the Ottoman period, the artifacts were collected in some special places and kept and preserved. Such studies were carried out during the reigns of Fatih Sultan Mehmet and Yavuz Sultan Selim. The first information about this period is that Fatih Sultan Mehmet confiscated some Byzantine artifacts in Topkapı Palace, and weapons seized from wars and some Christian holy artifacts were kept in Güngörmez Church until 1489. However, the origin of museum studies in the official sense corresponds to the last period of the Ottomans. prof. Dr. Fethiye Erbay states that museums are based on the use of the term "museum house" in the instruction letter dated January 29, 1869, which was sent to the Ministry of Education for the first time. Osman Hamdi Bey was appointed as the first Turkish museum director in 1881, upon the death of the foreign director of the Museum-Hümayun. With the appointment of Osman Hamdi Bey as the museum director in the last quarter of the 19th century, there has been a very important development in terms of Turkish museology. After the proclamation of the Republic, it was decided to put Topkapı Palace into service as a museum in April 1924, the Hagia Sophia Mosque was converted into a museum, and the Ankara Ethnography Museum, known as the first museum building of the Early Republic period, was established. The opening of the Ankara Ethnography Museum has constituted the pinnacle of museology so far.

As a result, museums offer numerous resources, especially for the discipline of art history, as well as different disciplines. In addition to their own responsibilities, whether it is museums or the discipline of art history, it is important that they cooperate in meeting the expectations of the country and the scientific community. The cooperation between these two sciences is very important in the context of enlightening the past and transferring it to the next generations, in terms of building the future and reinforcing the consciousness of society with a common cultural identity. Therefore, it is a necessity that

these disciplines, which are mentioned in the sense of documenting a deep-rooted heritage, work together and contribute to each other.

7. KAYNAKLAR

Allak, F. (2021). Mardin Müzesi'nde bulunan son dönem madeni hamayilleri (muskalıklar). *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (1) , 35-45.

Altuner, H. (2007). Türkiye'de Sanat tarihi ve Cumhuriyet'ten günümüze Sanat tarihi eğitimi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (2), 79-90.

Cezar, M. (1998). *17. yüzyıl Osmanlı kaynaklarında sanat tarihi ile ilgili noktalar. 17. yüzyıl Osmanlı kültür ve sanatı*. İstanbul: Sanat Tarihi Derneği Yayınları.

Çal, H. (2009). Osmanlı'dan günümüze Türkiye'de müzeler. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 7, 14*, 315-333.

Erbay, F. (2017). Türkiye'de müzecilik eğitiminin üniversitelerde kurumsallaşması, *Milli Eğitim Dergisi, 214 (46),* 150-122.

Erdem Y. (1999). *Türkiye'de müzecilik*, İstanbul: Arkeoloji ve sanat Yayınları.

İbrahimgil, M. Z. (2015). *Lise Sanat Tarihi 1*. Ankara: Koza Yayınevi.

Kalyoncu, H. (2015). Ehl-i hiref-i hassa teşkilatının Osmanlı kültür ve sanat yaşamındaki yeri ve önemi. *International Journal Of Sciense*, 33(I), 279-294.

Keleş, V. (2010), Modern müzecilik ve Türk müzeciliği, *Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2 (1-2*), 1-17.

Korkut, T. & Özbek, G. (2021). Mardin Müzesi'nin çağdaş müzecilik anlayışı açısından değerlendirilmesi, *Artuklu Akademi Dergisi, 8 (1),* 157-184.

Mülayim, S. (1994). *Sanat tarihi metodu*. İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi.

Mülayim, S. (1983). *Sanat tarihi metodu*. İstanbul: Anadolu Sanat Yayınları.

Osman, A. & Gülcan Ö. (2019). Anıtsal kültür varlıklarının müze olarak kullanılması çerçevesinde Mardin Müzesi ve Sakıp Sabancı Kent Müzesi. G. Yılmaz, R. Çavuşoğlu, M. Kulaz (Ed.). 206-239. İstanbul: *Arkeoloji ve Sanat Tarihi Araştırmaları.*

Silav, M. (2019). Kültür-Bellek etkileşimi ve üniversite müzeleri. *İdil Sanat ve Dil Dergisi, 63,* 1487-1493. doi: 10.7816/idil-08-63-08.

Tezcan Akmehmet, K. & Ödekan, A., (2006). Müze eğitiminin tarihsel gelişimi. *İtü Sosyal Bilimler Dergisi, 3(1),* 47-58.

Yeşilbaş, E. (2017). Kentsel korumada müzelerin rolü üzerine bir araştırma: Mardin müzesi örneği. *The Journal of Academic Social Science Studies, 59,* 343-348.

Yiğit, H. (2017). Tarih araştırmalarında sanat tarihinin yeri ve önemi. *Türk Dünyası Araştırmaları,* 117 (230). 219-232.

İnternet Kaynakları

https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-43980/ozel-muzeler.html. (Erişim Tarihi: 19.01.2023)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Müze (Erişim Tarihi 16.01.2023)

Çatışma beyanı: Bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan ederim.
Destek ve teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.